

ΕΚΤΟΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Βαρβάρα Τερζάκη

Θέλω τους Κρήτες σίγουρους γι' αυτό που έκανε πάντα τη διαφορά τους

Μεσημέρι του Σαββάτου 16 Ιανουαρίου στην Αθήνα, κατηφορίζαμε μαζί από την Βουκουρεστίου στην Πανεπιστήμιο. Μιλούσε, ως συνήθως για την Κρήτη, όταν κάποια στιγμή η προπορευόμενη μας κυρία που ήταν η δημοσιογράφος Δάφνη Γόντικα – Τσουδερού, έστριψε το κεφάλι της και μονολόγησε «'Ακουσα για την Κρήτη, λέω ποιος θα είναι, σίγουρα η Βαρβάρα».

Την Βαρβάρα Τερζάκη γνώρισα το φθινόπωρο του 1981 στην Αθήνα λίγο πριν τις σαρωτικές εκείνες εκλογές δίπλα στον αξέχαστο Παύλο Βαρδινογιάννη. Νέα γυναίκα, εντυπωσιάσε με την εκρηκτική ζωντάνια της, την αυστηρή επιλογή όλων εκείνων των αξιών, των ανθρώπων, των ιδεών που έβαζε στη ζωή αλλά και στην κάθε μέρα της, την αδιόρθωτη αγάπη της για το Ρέθυμνο που έφτανε στα όρια της αμετανόητης λατρείας.

Δώδεκα χρόνια από τότε, η Βαρβάρα παραμένει άφθαρτη κι αναλλοίωτη συνδυάζοντας την αδρή κρητική έκφραση με τη γλυκύτητα και τον αέρα της σύγχρονης Ευρωπαϊάς.

Ζει στην Αθήνα, αλλά σου δίνει την εντύπωση ότι υπάρχει στην Κρήτη. Και αναλώνεται για την Κρήτη αλλά δεν εξαντλείται ποτέ. Όσες φορές μπει κανείς στο γραφείο της θα την ακούσει να μιλάει για την Κρήτη: «Πήρα τώρα την Ορθόδοξη Ακαδημία στο Κολυμπάρι και ζήτησα να μου στείλουν όλο το υλικό του συνεδρίου για την Κρήτη του 2020. Θα είναι χρήσιμος οδηγός και για το περιοδικό σου» μου είπε προχθές. Ενώ την προηγούμενη μου μιλούσε για τον πίνακα του Γκρέκο που φιλοξενείται στο Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, λέγοντας πόσο δραστήρια και κρητολάτρισσα είναι η έφορος του Μουσείου Λουίζα Καλοκαρινού, πόσο εντυπωσιάζεται από το έργο και την κρητομανία του Γιάννη Σακελλαράκη, πόσο αξιόλογη δραστηριότητα αναπτύσσουν επώνυμοι και ανώνυμοι Κρητικοί...

Η Βαρβάρα είναι από κείνους τους ανθρώπους που κάνει την Κρήτη τρόπο ζωής και που χαίρεσαι να συναντάς στο δρόμο σου, όλο και πιο πολλούς.

Δεν χάνει ούτε στιγμή την αισιοδοξία της πως τούτη η εποχή της κρίσης, είναι ούτως ή άλλως μια εποχή μεταβατική, είτε για το καλύτερο, είτε για το χειρότερο.

Δώδεκα χρόνια τώρα από το 1981, εννέα από το 1984, αναζήτησα πολ-

λές φορές τι κυριαρχεί στη ζωή της Βαρβάρας. Σίγουρα η κόρη της η Έλενα. Σίγουρα η δουλειά της στις Δημόσιες Σχέσεις του Ομίλου Βαρδινογιάννη που τώρα και 18 χρόνια εργάζεται σ' έναν «βιότοπο που ανθεί η Κρήτη» όπως χαρακτηριστικά λέει.

Άλλοι την αποκαλούν Καπετάν Μιχάλη και άλλοι πρέσβυρα της Κρήτης της ιστορίας...» όπως χαρακτηριστικά γράφει ο λογοτέχνης συμπατριώτης μας Μιχάλης Κανκαλάς. Οι διάφορες θέσεις που έχει στα σωματεία, σε πολιτιστικούς φορείς, σε όποιες άλλες οργανώσεις, δεν είναι παρά απλοί προσδιορισμοί της τρέχουσας και πολύ συγκεκριμένης δραστηριότητά της. Γι' αυτό η συζήτησή μας κινήθηκε σε ένα γενικό πλαίσιο που στόχο έχει απλά να δώσει ερεθίσματα προβληματισμού στον αναγνώστη του. Σ' αυτή τη «μεταβατική» εποχή η σκέψη μας δικαιούται να αγκιστρωθεί από τις αιώνιες αξίες που γινομοποιήθηκαν στο χώμα της Κρήτης και παίρνουν ζωή από την πνοή της κρητικής ψυχής. Δε χρειάζεται νομίζω, κανείς ειδικός πρόλογος στη συνέντευξη. Το κείμενο ακολουθεί όπως προέκυψε από το κασσετόφωνο...

Δημήτρης Τζανακάκης

— Κυρία Τερζάκη λέγεται από Κρήτες αλλά και μη Κρήτες ότι συνώνυμο των Κρητών είναι η λεβεντιά και η αρχοντιά. Πείτε μου κατά τη γνώμη σας αυτά είναι στοιχεία και προσδιορισμοί που αφορούν το παρελθόν ή έχουν αντίκρουσμα και στην τωρινή ταυτότητα των Κρητών;

— Χωρίς πραγματικά να αισθάνομαι ότι επηρεάζομαι από έναν φυσικό άλλωστε σωβινισμό, πιστεύω ότι η «λεβεντιά» και «αρχοντιά» συνιστούν τα βασικά χαρακτηριστικά των Κρητών.

Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν συναντάς αλλού «λεβεντιά και αρχοντιά». Σημαίνει όμως ότι τα χαρακτηριστικά αυτά αποτελούν για τους Κρήτες βίωμα στη σχέση τους με τη ζωή και τα πράγματα.

Διότι εκείνο που συναντάς στην Κρήτη δεν είναι μεμονωμένες περιπτώσεις, αλλά μια ολόκληρη παράδοση «λεβεντιάς» και «αρχοντιάς».

— Συμβαίνει το ίδιο και για τους Κρητικούς που ζουν εκτός Κρήτης; Κατά πόσον η απομάκρυνσή τους από το νησί έχει αλλοιώσει χαρακτηριστικά που καλλιεργούνται γονιμότερα αν μου επιτρέπεται στην Κρήτη;

— Δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία ότι η διαμόρφωση των χαρακτηρι-

Η ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΚΡΗΤΙΚΟΥ ΕΙΝΑΙ ΣΗΜΑΔΙ ΒΙΟΛΟΓΙΚΟ

στικών των ανθρώπων και των ομάδων στις οποίες ανήκουν διαμορφώνονται μέσα σ' ένα συγκεκριμένο φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον, όταν απομακρύνονται από το περιβάλλον αυτό συνήθως αλλοιώνονται ή εν πάσει περιπτώσει αλλάζουν τα χαρακτηριστικά των ανθρώπων που είχαν διαμορφωθεί σε σχέση με αυτό το περιβάλλον.

Στην περίπτωση μας όμως των Κρητών, ένα από τα βασικότερα χαρακτηριστικά τους είναι ακριβώς η διατήρηση των αρχών, της νοοτροπίας και των αξιών που γεννήθηκαν και αναπτύχθηκαν εις την Κρήτη έστω κι αν οι ίδιοι οι άνθρωποι ζουν έξω από το νησί τους.

Άλλωστε επειδή ακριβώς οι Κρήτες δεν αλλάζουν ανάλογα με

τον τόπο και το περιβάλλον διαμονής τους γι' αυτό και δεν χάνουν ποτέ την επαφή με τον τόπο και την πατρίδα τους. Τα ίδια τα χαρακτηριστικά και οι αξίες που κουβαλούν μέσα τους σαν βιολογικό σημάδι τους αναγκάζουν να κρατούνε πάντα ζωντανή την επαφή τους με το νησί.

Δεν έχω συναντήσει Κρητικό που να υποβαθμίζει την καταγωγή του

Επιστρέφουν πάντοτε σ' αυτό για να ξαναζωντανέψουν αυτό που ούτως ή άλλως αποτελεί την ιδιαίτερη παράδοσή τους.

Δεν έχω συναντήσει Κρητικό που να υποβαθμίζει την καταγωγή του ή να μην αισθάνεται την κρητική του ιδιαιτερότητα, ακόμη και σε περιπτώσεις ανθρώπων που έχουν γεννηθεί και μεγαλώσει έξω από την Κρήτη.

— Η Κρήτη σήμερα παράγει πολιτισμό;

— Χρειάζεται πολύ μεγαλύτερη συζήτηση που δεν μπορούσε όμως να κάνουμε εδώ. Εξαρτάται πάντως από το τί εννοούμε λέγοντας πολιτισμό. Αν εννοούμε

απλώς κάποια συγκεκριμένα προϊόντα πολιτισμού, τότε πράγματι μπορούμε να μιλάμε με ένα τρόπο ποσοτικό, για υπαρκτή ή ανυπαρκτή, μειωμένη ή αυξημένη πολιτιστική δημιουργία. Είναι όμως άραγε αυτό και μόνο πολιτισμός;

Κατά την άποψή μου σίγουρα όχι. Πολιτισμός είναι το σύνολο των αρχών των αξιών και των τρόπων με τους οποίους οι άνθρωποι οργανώνουν τη ζωή τους, αντιμετωπίζουν ο ένας τον άλλο, αντικρύβουν το μέλλον, ζουν το παρόν τους.

Με αυτή λοιπόν την έννοια ένας πολιτισμός δημιουργείται ή δεν δημιουργείται ανάλογα με το αν εξακολουθεί να παρουσιάζει ή να μην παρουσιάζει τις βασικές αρχές και τα χαρακτηριστικά που περιγράφουν την ιδιαιτερότητά του. Έτσι μπορούμε να πούμε ότι η Κρήτη εξακολουθεί να πλάθει, να δημιουργεί πολιτισμό και μάλιστα διατηρώντας σε πολύ μεγάλο βαθμό την λάμψη των χαρακτηριστικών του. Αυτό θα εξακολουθεί να συμβαίνει όσο υπάρχει η Κρήτη και οι Κρητικοί, μ' άλλα λόγια οι Κρήτες φέρνουν μέσα στα ίδια τους τα χρωμοσώματα τα σημάδια μιας μακραίωνης και σχεδόν απόλυτα συνεχούς παράδοσης, γεμά-

της ιδιαιτερότητες που επιβιώνουν από τους μινωικούς χρόνους ως σήμερα. Όπως επίσης πιστεύω ότι εξακολουθεί ο Κρητικός σαν άτομο και οι Κρητικοί σαν κοινωνικό σύνολο να έχει με τη ζωή, την ιστορία και το περιβάλλον του τις σχέσεις που εμπνέει μια σταθερή κοσμοθεωρία και φιλοσοφία έξω από τις οποίες ούτε αναγνωρίζεται, ούτε μπορεί να υπάρξει.

— **Πώς θα χαρακτηρίζατε την σημερινή εποχή στην Ελλάδα;**

Ζούμε μια μεταβατική εποχή

Γνωρίζοντας ότι δεν θα πω κάτι το ιδιαίτερα πρωτότυπο πιστεύω ότι η σημερινή εποχή στην Ελλάδα είναι μια μεταβατική εποχή που προσφέρεται για το καλύτερο ή για το χειρότερο. Όλοι μας την ξέρουμε γιατί την ζούμε, την γενικευμένη κρίση σ' όλα τα επίπεδα της ζωής μας. Όπως επίσης ξέρουμε ότι διανύουμε μια περίοδο στη διάρκεια της οποίας διαπιστώνουμε κατάρρευση και υποχώρηση παραδοσιακών αξιών, χωρίς ακόμη να μπορούμε να δούμε την αναπλήρωσή τους από καινούριες.

Και εδώ είναι που πιστεύω ότι η Κρήτη μπορεί να διαδραματίσει με τον πολιτισμό και την παράδοσή της τον δικό της ρόλο δείχνοντας με το ίδιο της το παράδειγμα το δρόμο μέσα από τον οποίο μπορεί κανείς ν' αντιμετωπίσει το μέλλον: προσαρμογή στις σύγχρονες ανάγκες, διατήρηση όμως όλων εκείνων των κανόνων που δοκιμάστηκαν στο χρόνο αποδειχτηκαν απαραίτητοι για την ανθρωπιά και τη δημιουργικότητα των κοινωνιών.

— **Ποιες αξίες έχουν «πέραση» σήμερα στη χώρα μας; Ποιες αξίες βλέπετε να έχουν «υποχωρήσει»;**

— Δεν θέλω να μπω στη λογική μιας ηθικολογίας, που συνήθως οδηγεί σε απαισιόδοξα συμπεράσματα, θα ήθελα απλώς να πω ότι «πέραση» ή «υποχώρηση» των όποιων αξιών σήμερα έχει μια πολύ συγκεκριμένη ημερομηνία λήξεως. Ότι συμβαίνει σήμερα δεν θα πρέπει να θεωρείται ότι μπορεί να ξεπεράσει τα όρια της μεταβατικής εποχής που προανέφερα.

— **Ζήσατε από κοντά τον Παύλο Βαρδινογιάννη, τί σημαίνει αυτό για σας;**

— Σίγουρα το γεγονός ότι έζησα κοντά σ' έναν άνθρωπο με την ακτινοβολία, το ειδικό και το ηθικό βάρος του Παύλου Βαρδινογιάννη, δεν ήταν χωρίς συνέπειες για μένα, και για όσους είχαν την θεία τύχη να ζήσουν κοντά του.

Όλη μου η ζωή σημαδεύτηκε από τις αρχές που ενέπνευσαν το έργο αυτού του ανθρώπου και δεν θέλω να κρύψω ότι σήμερα αισθάνομαι ιδιαίτερα ευτυχής που μπο-

ρώ να υπηρετώ τις αρχές αυτές μέσα από τη δουλειά μου και τη ζωή μου γενικότερα.

— **Έχετε χαρακτηριστεί ως μια από τις πέντε γυναίκες της Κρήτης στην Αθήνα με την πλέον πλέον πολύπλευρη και δημιουργική δραστηριότητα. Τί σημαίνει για σας να δημιουργείτε, κάτω από τις σημερινές – νομίζω, – σκληρές συνθήκες της πρωτεύουσας;**

— Το πολύπλευρο πρώτα απ' όλα το θεωρώ υπερβολικό. Δεν θα το 'θελα άλλωστε. Προσπαθώ να κάνω όσο το δυνατόν αυστηρότερες επιλογές και να μην εκφεύγω από τον φυσικό μου χώρο και από την φυσική ροή μου.

Όσο κι αν αυτό κοστίζει θέλω να βάζω και να τηρώ κάποιες προτεραιότητες και συγκεκριμένες ποιοτικές προδιαγραφές τόσο στην προσωπική όσο και την επαγ-

ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ

γευματική μου ζωή. Το να δημιουργώ, όσο δημιουργώ, σημαίνει για μένα να κρατώ σε εγρήγορση ότι προηγουμένως προανέφερα. Τις αρχές που σημάδεψαν τη ζωή μου. Αυτό σημαίνει εκτός των άλλων ανθρωπιά και αγάπη.

Είναι κι αυτό μια μορφή εξαν-

θρωπισμού έξω από την Κρήτη και μέσα σ' αυτό που λέτε σκληρές συνθήκες της πρωτεύουσας.

— **Τί σας ενθουσιάζει και τί σας απογοητεύει στην Κρήτη σήμερα;**

— Το τι μ' ενθουσιάζει είναι απλό. Γιατί είναι τα πάντα που υπάρχουν στην Κρήτη σήμερα, στη φύση και στους ανθρώπους της. Όλα αυτά τα δημιουργήματα χωρίς τα οποία θα αισθανόμουν τη ζωή μου μίζερη.

Αν κάτι μ' απογοητεύει είναι περισσότερο ο φόβος μην τυχόν τα δημιουργήματα αυτά αλλοιωθούν, ξεχαστούν ή χαθούν και λιγότερο κάτι συγκεκριμένο που βλέπω να γίνεται ή να συμβαίνει. Ελπίζω όμως ότι όπως στο παρελθόν έτσι και στο μέλλον οι Κρητικοί θα μπορέσουμε να αντισταθούμε σ' οτιδήποτε προσπάθησε ή προσπαθήσει να μας αλλοτριώσει.

— **Πόσο η γυναίκα της Κρήτης μπορεί να συνδράμει σε μια σειρά κρίσιμων ζητημάτων. Την σύνδεση των Κρητών με τη γενέτειρα, την διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, την παραπέρα**

Λουηούδια

Η ΛΥΡΑ ΘΑ ΜΑΓΕΥΕΙ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΕΞΩΓΗΙΝΟΥΣ

ανάπτυξη των γραμμάτων και των τεχνών;

— Καλώς ή κακώς στις γυναίκες πέφτει το βάρος της διατήρησης και πολλές φορές της ανάπτυξης όλων εκείνων των δεσμών που συνδέουν τους νεότερους με τους παλαιότερους και τους σύγχρονους μεταξύ τους.

Στη γυναίκα πέφτει το βάρος της σύνδεσης των Κρητών με τη γενέτειρά τους

Αυτό δεν κάνει κάθε γυναίκα με τα μέλη της οικογένειάς της και με την ανατροφή των παιδιών της; Με την ίδια έννοια και στην γυναίκα της Κρήτης πέφτει το βάρος για την σύνδεση των Κρητών με την γενέτειρά τους, για την διατήρηση της πολιτιστικής μας κληρονομιάς και την προώθηση των κρίσιμων θεμάτων της Κρήτης.

Το πόσο μπορεί ν' ανταποκριθεί σ' αυτό εξαρτάται βέβαια από την κάθε μια από εμάς. Καμιά όμως δεν νομίζω ότι βάζει ένα όριο, για την εκπλήρωση του κρίσιμου αυτού ρόλου της.

Στην αγάπη δεν μπαίνουν κριτήρια

— *Ας μιλήσουμε για αγάπη... Ποια κατά την γνώμη σας είναι τα κρι-*

τήρια που μπορεί να καθορίσουν μια σχέση δύο ανθρώπων;

— Κατ' αρχήν δεν μπαίνουν κριτήρια στην αγάπη γιατί η αγάπη είναι δημιουργία, είναι δεσμός, είναι πολιτισμός. Είναι βέβαια ένα συναίσθημα κρεουρπημένο, εκπονημένο πολλές φορές σήμερα.

Θέλω να πιστεύω πως στην αγάπη δεν μπαίνουν κριτήρια, όπως κριτήρια δεν μπαίνουν στον Θεό.

— *Στη ζωή σας πώς συνυπάρχουν: η μητέρα, η κοινωνικά δραστήρια γυναίκα, η εργαζόμενη;*

— Την αρμονική συνύπαρξη των διάφορων «ιδιοτήτων» καθορίζει η ιεράρχηση των προτεραιοτήτων μου. Μ' αυτό θέλω να πω ότι προσπαθώ αφ' ενός μεν να μειώνω στο ελάχιστο τις αντιφάσεις που μπορεί να δημιουργούν οι διαφορετικές δραστηριότητες, αφ' ετέρου, και νομίζω το σημαντικότερο, να μην ξεχνώ ότι το πρωταρχικό για μια γυναίκα είναι η ολοκλήρωσή της μέσα από τη σχέση της με τον άνδρα της, με το παιδί και με το σπίτι της.

— *Ας υποθέσουμε ότι έχετε την δυνατότητα να ανακαλέσετε από το παρελθόν και να ξαναζήσετε μια ημέρα. Ποια ημέρα θα ήταν αυτή;*

— Θα 'θελα να ζήσω ξανά πολλές στιγμές από τη ζωή μου. Μια ημέρα όμως που ανακαλώ συχνά στη μνήμη μου είναι σίγουρα η ημέρα γέννησης της κόρης μου.

Μια ανοιξιάτικη ημέρα άλλωστε...

— *Κι ας υποθέσουμε επίσης ότι μπορείτε να ζήσετε προκαταβολικά μια ημέρα από το μέλλον, πώς θα θέλατε να ήταν αυτή;*

— Μια ημέρα με μαγεμένους από την κρητική λύρα... εξωγήινους.

— *Πείτε μου πώς οραματίζεστε την Κρήτη ύστερα από 50 χρόνια; Πώς θα θέλατε να ήταν και πώς δεν θα θέλατε να ήταν;*

— Με την ίδια αδρή φύση και με τους κατοίκους της πιο σίγουρους γι' αυτό που έκανε πάντοτε την διαφορά τους.

Ο
Μ
Α
Λ
Ο
Σ

Α. ΕΘΝ. ΑΝΤΙΣΤΑΣΕΩΣ 160 ΗΡΑΚΛΕΙΟ

ΤΗΛ.: 081 229107 - 240039

Α. ΚΝΩΣΣΟΥ 97 ΗΡΑΚΛΕΙΟ

ΤΗΛ.: 081 210062

Α. ΜΙΝΩΣ 100 ΗΡΑΚΛΕΙΟ

ΤΗΛ.: 081 256144